

WSTĘP

Nauka społeczna Kościoła podejmując ze swoistą determinacją zagadnienie społecznych problemów i zadań, które stają przed chrześcijaństwem w spotkaniu ze współczesnym światem, pełni służebną rolę wobec całej społeczności ludzkiej. W swej aksjologii moralnej wobec zmieniającej się rzeczywistości gospodarczo-polityczno-kulturowej aktualnych społeczeństw i narodów, stanowi niewyczerpane źródło inspiracji zarówno dla chrześcijan, jak i dla wyznawców innych systemów filozoficznych. Tym samym nauka społeczna Kościoła jawi się jako przestrzeń etyczno-społeczna umożliwiającą praktyczne zastosowanie¹.

Warto podkreślić w tym kontekście, iż współczesny człowiek silnie uwarunkowany zjawiskiem globalizacji, domaga się coraz większej sprawiedliwości. Odczuwając rosnące zaniepokojenie problemami ekologicznymi, oczekuje uczciwości w działaniach osób odpowiedzialnych za sprawy publiczne, w tym też w sposób szczególny w kwestiach dotyczących ochrony tożsamości narodowej. Sfera pracy, ulegając dzięki nowym zdobyczom technologicznym głębokim przemianom, podlega z jednej strony wyraźnej ewolucji jakościowej, z drugiej jednak odnotowuje się alarmujący wzrost niepewności, nowych form wyzysku, a nawet niewolnictwa, także w społeczeństwach zamożnych. Należy zwrócić uwagę, iż pomimo wyraźnego wzrostu dobrobytu w różnych rejonach świata niebezpiecznie rośnie liczba nowych ubogich i z rozmaitych powodów powiększa się nieustannie rozdzźwięk pomiędzy krajami mniej rozwiniętymi i bogatymi. Wolny rynek jako całokształt procesu ekonomicznego, który posiada swoje mocne i pozytywne strony, ujawnia jednocześnie poważne ograniczenia².

Ludzkość coraz częściej dochodzi do przekonania, iż łączy ją jedno przeznaczenie, domagające się wspólnie podejmowanych odpowiedzialności, inspirowanych

¹ Por. KNSK 72-86; T. Borutka. *Nauczanie społeczne Kościoła*. W: ENS s. 310; *Katolicka nauka społeczna*. Kraków 1992 s. 7-8.

² Por. A. Sodano. *List do Przewodniczącego Papieskiej Rady „Iustitia et Pax”* (29.06.2004). W: KNSK s. X.

integralnym i solidarnym humanizmem. Pozostając jednak w kręgu nieustannego i determinującego oddziaływania techniki i ekonomii, owa jedność przeznaczenia identyfikuje się tym samym z potrzebą większej świadomości moralnej, która wytoczyłaby kierunek wspólnej drodze. Współczesne społeczeństwa, choć zdawać się mogą zakłopotane licznymi innowacjami technologicznymi, to jednak dostrzegają żywe pragnienie, by wszelki postęp zmierzał ku prawdziwemu dobru dzisiejszej i przyszłej ludzkości³.

Należy podkreślić w tym kontekście, iż proces przeobrażeń społecznych, silniejszy w swoim wpływie w stosunku do przemian osobowości człowieka, stanowi o większym dynamizmie przekształceń etyki społecznej. Moralność życia społecznego jest tą częścią egzystencji chrześcijanina, która podlega największym zmianom. Stosunki społeczne, gospodarcze, kulturalne są bowiem najbardziej prężną dziedziną życia⁴.

W tej perspektywie otwiera się szeroka przestrzeń zarówno po stronie możliwości, jak i odpowiedzialności naukowej dla społecznej teologii moralnej, co do próby opisanego zachodzących zjawisk we współczesnym świecie, historyczno-socjologicznych przyczyn ich powstania, jak też wskazania na trudności, zagrożenia i aksjologiczne ukierunkowania w poszukiwaniu właściwych rozwiązań. Bez etycznych kryteriów życie społeczne szybko zatraci swój właściwy sens, tak w odniesieniu do człowieka, który jest niezbywalną wartością samą w sobie, jak i wobec wielowymiarowych relacji międzyludzkich, twórczych lub destrukcyjnych społecznie.

Poszukując etosu etycznego dla tych relacji, można znaleźć cenne wskazania w katolickiej refleksji teologicznomoralnej, zawartej w wykładzie Magisterium Kościoła, wypowiedziach papieży czy też Soboru Watykańskiego II, a także w tych opracowaniach naukowych, które czerpią ze źródeł Magisterium. Wśród znaczących teologów moralistów, którego działalność przypadła na czasy posoborowej odnowy teologii moralnej, w jej uaktualnionej zdolności do podjęcia wyzwań aksjologicznych współczesnego świata, jest Marciano Vidal.

Marciano Vidal García C.Ss.R. urodził się 14 czerwca 1937 roku w San Pedro de Trones (prowincja León, Hiszpania). Wstąpił do Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela, gdzie w latach 1955-56 odbył nowicjat w Nava del Rey (Valladolid). W Zgromadzeniu Redemptorystów przebył pierwszą formację teologiczną w latach 1956-63 w Laguna de Duero (Valladolid). Święcenia kapłańskie przyjął 9 września 1962 roku w Laguna de Duero. Następnie kontynuował studia na Uniwersytecie Papieskim w Salamance, gdzie uzyskał stopień licencjata kanonicznego w 1964 roku. Studia doktoranckie odbył w latach 1965-67 w Rzymie na Akademii Alfonsjańskiej, które zakończył 9 grudnia 1967 otrzymaniem tytułu doktora teologii moralnej na podstawie rozprawy doktorskiej poświęconej zagadnieniu etyki w dyskursie

³ Por. KNSK 6.

⁴ Por. J. Gocko. *Ekonomia a moralność. Poszukiwania teologicznomoralne*. Lublin 1996 s. 40.

misyjnym opartym na dziesiątym rozdziale Ewangelii według św. Mateusza. Postacią, która od początku wywarła wielkie wrażenie na młodym moralistcie, była osoba Bernharda Häringa, będącego jego profesorem i zarazem tym, od którego przejął entuzjazm dla odnowy teologii moralnej⁵.

Po studiach zainicjował swoją działalność na rzecz odnowy teologii moralnej, którą realizuje nadal poprzez pracę akademicką, kursy uniwersyteckie oraz własne publikacje. Wykładał między innymi na Universidad Pontificia w Salamance, Instituto de Pastoral w Madrycie, Seminario w Madrycie, Instituto Superior de Ciencias Morales w Madrycie czy też Universidad Pontificia Comillas w Madrycie. Równie ważne wykłady odbywał w Akademia Alfonsiana w Rzymie. Ponadto jego działalność akademicka realizowana jest w wielu krajach Europy oraz w prawie wszystkich krajach Ameryki Łacińskiej i Ameryki Północnej. Podejmował pracę akademicką poprzez różnego rodzaju wykłady również w Afryce (Angola, Kongo, Kenia) i Azji (Korea Południowa, Japonia). Troskę o odnowę teologii moralnej Marciano Vidal przejawiał także, biorąc udział w powstaniu Instituto Superior de Ciencias Morales w Madrycie, który dał możliwość podjęcia studiów w zakresie teologii moralnej wielu studentom z Europy i Ameryki Łacińskiej. Dzięki jego staraniom powstał też pierwszy periodyk – „Moralia” – poświęcony teologii moralnej w języku hiszpańskim. Obecnie Marciano Vidal wykłada w Instituto Superior de Ciencias Morales i Universidad Pontificia Comillas w Madrycie.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie problematyki teologii moralnej społecznej zawartej w dorobku naukowym profesora Marciano Vidala. Ukazanie twórczości naukowej Profesora stało się równocześnie okazją do szerszych analiz dotyczących rozwoju samej teologii moralnej społecznej po *Vaticanum II*, określenia jej statusu metodologicznego, a także relacji między moralnością życia społecznego a nauką społeczną Kościoła. Należy zauważyć, że Teolog Hiszpański stworzył własną koncepcję moralności życia społecznego, w której nawiązuje do kategorii etycznych i społecznych właściwych dla teologii hiszpańskiej oraz Ameryki Łacińskiej. W analizach nie mogło więc zabraknąć pogłębionej ich prezentacji (chodzi tu m.in. o takie kwestie jak: polityczny wymiar miłości, preferencyjna opcja na rzecz ubogich, teologia wyzwolenia, radykalne formy urzeczywistniania sprawiedliwości społecznej, etyka solidarności).

Marciano Vidal jest autorem jednego z pierwszych w wymiarze światowym kompletnego podręcznika teologii moralnej: *Moral de actitudes* (wydanie hiszpańskie), *L'atteggiamento morale* (wydanie włoskie, w kolejnej edycji przyjęto nazwę *Manuale di etica teologica*). Ukazał się on po raz pierwszy w roku 1974 jako publikacja

⁵ Por. M. Vidal. *Una biografía personal entrelazada con la teología moral posconciliar*. W: *Panorama de la teología española*. Red. J. Bosch. Estella 1999 s. 588.

jednotomowa⁶, w krótkim jednak czasie ujrzała światło dzienne wersja trzytomowa; w 1991 roku drugi tom został podzielony na dwie części. Profesor Moralista kontynuował prace nad podręcznikiem jeszcze blisko dwadzieścia lat, stąd do dzisiaj wydanych zostało dziewięć jego edycji⁷.

Manuale di etica teologica, jak już zaznaczono, dzieli się na trzy tomy. Pierwszy poświęcony jest teologii moralnej fundamentalnej⁸. Drugi składa się z dwóch części, omawiających odpowiednio moralność osoby i bioetykę teologiczną⁹ oraz moralność miłości i płciowości¹⁰. Trzeci tom zajmuje się moralnością społeczną¹¹. Dzieło to cytowane jest w wydaniu włoskim z racji lepszej znajomości języka przez autora, ale i równorzędności obu wydań. Nie znaczy to, że w pozostałych źródłach ograniczono się tylko do wydań włoskojęzycznych.

Szczególnie cennym źródłem dla niniejszego opracowania jest tom trzeci *Morale sociale*. Dał on Vidalowi niekwestionowaną pozycję wśród teologów społeczno-moralnych, co zauważył w swej recenzji tegoż dzieła sam Häring, który jest uważany za „ojca współczesnej katolickiej teologii moralnej”¹². Teolog Moralista porusza w niej wszystkie naglące kwestie dzisiejszego życia rodziny ludzkiej w aspekcie społecznym, gospodarczym, politycznym i kulturowym oraz odpowiada na pytanie, w jaki sposób uwalniające działanie solidarności międzyludzkiej prowadzi do zbawienia. Wśród zalet tej książki Häring wymienia: dbałą analizę sytuacji historycznej, bezstronne, choć nie wartościowo neutralne przedstawienie różnorodnych pozycji przeszłości, a przede wszystkim sytuacji aktualnej. Vidal daje rozpoznać jasno swoje opcje, uzasadnia je rzeczowo, pozostawiając również miejsce innej percepcji rzeczywistości. W odróżnieniu od większości teologów moralistów, cytuje on o wiele częściej istotne dokumenty nauki Kościoła, łącznie z ważniejszymi opiniami konferencji biskupów. Według Teologa Moralisty, punktem wyjścia dla etyki społecznej jest szczegółowe przedstawienie sytuacji konfliktowej w obszarze społeczno-ekonomicznym, kulturalnym i politycznym. Z wyjątkową troską poszukuje dróg przewycięzania przemocy w jej różnorodnych przyczynach i postaciach. Opisuje szczególne rodzaje

⁶ *Moral de actitudes. Moral fundamental personalista*. Madrid 1974.

⁷ Vidal. *Una biografía personal entrelazada con la teología moral posconciliar* s. 594.

⁸ *Moral de actitudes*. Vol. 1: *Moral fundamental*. Madrid (1975) 1990; *Manuale di etica teologica*. Vol. 1. *Morale fondamentale*. Assisi 1994.

⁹ *Moral de actitudes*. Vol. 2/1: *Moral de la persona y bioética teológica*. Madrid (1977) 1991; *Manuale di etica teologica*. Vol. 2/1: *Morale della persona e bioetica teologica*. Assisi 1995.

¹⁰ *Moral de actitudes*. Vol. 2/2: *Moral del amor y de la sexualidad*. Madrid 1991; *Manuale di etica teologica*. Vol. 2/2: *Morale dell'amore e della sessualità*. Assisi 1996.

¹¹ *Moral de actitudes*. Vol. 3: *Moral social*. Madrid (1979) 1995; *Manuale di etica teologica*. Vol. 3. *Morale sociale*. Assisi 1997.

¹² Por. B. Häring. Recenzja. „*Studia Moralia*” 27:1989 nr 2 s. 841; Gocko. *Ekonomia a moralność* s. 80.

etosu, które poprzez rozmaite formy ograniczeń ostatecznie prowadzą do jej przewyciężenia. Celem Profesora Moralisty pozostaje sprawiedliwa kultura światowa bez przemocy. Słusznie akcentuje on, że dopuszczalne jest użycie przemocy, ograniczonej do minimum jedynie w przypadkach niesprawiedliwości i ucisku. Grzeszne struktury przemocy i niesprawiedliwości, wojny i dążenia do hegemonii ujmowane są w pełni negatywnie. Ponadto, w przekonaniu Vidala, konieczną jawi się potrzeba usunięcia przyczyn, które mogłyby doprowadzić do zastosowania przemocy. Z wielką ostrożnością podchodzi też do przemocy rewolucyjnej¹³.

Znaczącym źródłem jest też *Diccionario de ética teológica*¹⁴. Jest to dzieło bardziej syntetyczne, choć udzielające wystarczająco szczegółowego studium podstawowych pojęć i zagadnień chrześcijańskiej moralności. Słownik, w całości autorstwa Marciano Vidala, zawiera wskazania dla treści i definicji aksjologicznych, obejmując tym samym szerokie tematy teologicznomoralne w aspektach biblijnym, historycznym i systematycznym, wraz z wyselekcjonowaną bibliografią.

Kolejną znaczącą rozprawą to *Nuova morale fondamentale. La dimora teologica dell'etica*¹⁵. Redemptorysta Hiszpański prezentuje w niej nowość spojrzenia na korzenie etyki chrześcijańskiej jako punkt wyjścia do przeprowadzenia systematycznego studium diagnostycznego. Nowum tej publikacji wynika z zaprezentowania w nowej perspektywie moralności chrześcijańskiej. Oryginalność polega także na bardziej kompetentnym opracowaniu w porównaniu z innymi podręcznikami, a także porzuceniu drogi konfrontacji etyki wiary i etyki „autonomii teonomicznej”.

Marciano Vidal pozostaje autorem sześćdziesięciu naukowych książek teologicznomoralnych, około stu pięćdziesięciu prac zbiorowych oraz ponad trzystu sześćdziesięciu artykułów stworzonych przede wszystkim w języku hiszpańskim i włoskim. Z tych obszernych źródeł wykorzystano te, które w bezpośredni sposób odnoszą się zarówno do tematyki rozprawy, jak i do postawionych na wstępie pytań, wyartykułowanych problemów i założonych celów, w tym także podejmujących odnowę teologii moralnej i jej społeczne reorientacje.

Profesor Moralista spotkał się z głębszą analizą swoich pism¹⁶, poczynioną w trybie procedury zwyczajnej przez Kongregację Nauki Wiary. Kongregacja wydała stosowną Notę¹⁷, która zawiera ocenę ogólną oraz ocenę szczegółową dorobku naukowego Redemptorysty. W ocenie ogólnej znajdują się istotne wskazania

¹³ Por. Häring, Recenzja s. 841-842.

¹⁴ Estella 1991 ss. 649.

¹⁵ Bologna 2004 ss. 932.

¹⁶ Chodziło o następujące pozycje: *Diccionario de ética teológica, La propuesta moral de Juan Pablo II. Comentario teológico-moral de la encíclica Veritatis splendor* oraz *Moral de actitudes* zarówno w wersji hiszpańskiej, jak i włoskiej *Manuale di etica teologica*.

¹⁷ Kongregacja Nauki Wiary. *Nota w sprawie niektórych pism o. Marciano Vidala* CSsR. (22.02.2001). OR 22:2001 nr 10 s. 32-36.

dla prezentowanego tutaj wykładu¹⁸. Konkludując, Kongregacja stwierdziła, iż „z satysfakcją przyjmując do wiadomości kroki już podjęte przez Autora oraz jego gotowość zastosowania się do wskazań zawartych w dokumentach Magisterium, ufa, że w efekcie jego współpracy z komisją doktrynalną Hiszpańskiej Konferencji Episkopatu powstanie podręcznik, który będzie można wykorzystywać w formacji studentów teologii moralnej”¹⁹.

¹⁸ „Jak stwierdza Autor, w *Moral de actitudes* punktem wyjścia jest «opcja na rzecz modelu ‚autonomii teonomicznej‘, zreinterpretowanego przez ‚etykę wyzwolenia‘». Autor zamierza dokonać własnej rewizji tego modelu, ale nie udaje mu się uniknąć pewnych błędów z nim związanych, które w zasadzie pokrywają się z błędami wskazanymi przez encyklikę *Veritatis splendor*. Nie bierze bowiem pod uwagę, że wiara i rozum – mimo swej odrębności – mają wspólne źródło i cel, a zatem że ich dwustronna relacja nie polega jedynie na określaniu wyłącznych i wzajemnie się wykluczających obszarów kompetencji albo na ich poszerzaniu kosztem drugiej strony w imię emancypacji. Nie postrzega «normatywnej <ratio>» jako czegoś, co stanowi ogniwo łączące człowieka z Bogiem, ale raczej jako przeszkodę oddzielającą człowieka od Boga, przez co nie jest już możliwe uznanie «Mądrości Bożej» za ontologiczny (a więc obiektywny) fundament kompetencji moralnej, jaką każdy człowiek niewątpliwie posiada. W następstwie nie uznaje się, że rozum w swej funkcji moralnej może być «oświecony przez Boże objawienie i przez wiarę». [...] Chrześcijańska etyka, jaka się z tego wyłania, to «etyka podlegająca wpływowi wiary», jest to jednak wpływ słaby, bo w praktyce równie silne jest oddziaływanie zlaicyzowanego, racjonalnego myślenia, które rozwija się wyłącznie na płaszczyźnie horyzontalnej. W konsekwencji *Moral de actitudes* nie uwypukla w wystarczającej mierze wertykalnego wymiaru chrześcijańskiego życia moralnego, jego skierowania ku górze, zaś istotne pojęcia chrześcijańskie, takie jak odkupienie, krzyż, łaska, cnoty teologalne, modlitwa, błogosławieństwa, zmartwychwstanie, sąd i życie wieczne, nie tylko są rzadko wspomniane, ale nie mają prawie żadnego znaczenia w prezentacji treści moralnych. Konsekwencją przyjętego modelu moralnego jest przyznawanie nie dość znaczącej roli Tradycji i moralnemu nauczaniu Magisterium Kościoła, które często ukazywane są przez filtr «opcji» i «preferencji» Autora. Zwłaszcza komentarz do encykliki *Veritatis splendor* jest wyrazem wadliwego pojmowania kompetencji kościelnego Magisterium w sprawach moralności. Autor, chociaż informuje czytelnika, jaka jest doktryna Kościoła, przyjmuje wobec niej krytyczny dystans, podając własne rozwiązania różnych szczegółowych problemów moralnych, które zostaną omówione. Należy też wziąć pod uwagę skłonność do posługiwania się w analizie różnych problemów etycznych metodą konfliktu wartości czy dóbr, a także rolę, jaką odgrywają rozważania natury ontycznej i przedmoralnej. Te formy prezentacji prowadzą do zredukowania znaczenia pewnych problemów teoretycznych i praktycznych, takich jak relacja między wolnością a prawdą, między sumieniem a prawem, między opcją fundamentalną a konkretnymi wyborami, które nie mogą zostać pozytywnie rozstrzygnięte, ponieważ Autor nie zajmuje tutaj konsekwentnego stanowiska. Na płaszczyźnie praktycznej nie akceptuje on tradycyjnego nauczania o czynach z natury złych ani o absolutnej wartości norm, które zakazują takich uczynków» (tamże s. 34-35).

¹⁹ Tamże s. 36. Warto w tym miejscu przytoczyć również treść artykułu Kongregacji Nauki Wiary *Na marginesie „Noty” Kongregacji Nauki Wiary w sprawie niektórych pism o. Marciana Vidala CSsR*: „Przyglądając się relacjom między teologiem a Magisterium, można dostrzec w nich pewne napięcia. Niekoniecznie i nie zawsze należy je interpretować jako wynik zajmowania przez dwie strony stanowisk niemożliwych do pogodzenia albo jako świadectwo ukrytych rozłamów, ale

W tym kontekście, warto zauważyć, iż dotychczasowy dorobek Profesora Vidala został doceniony przez innych teologów moralistów wielokrotnie podkreślających to w swych publikacjach, które obok materiałów źródłowych zasługują na szczególną uwagę. Jednym z nich jest G. Mattai, który w *Problemi etici della vita economica*²⁰ projekt etyki gospodarczej Marciano Vidala wymienia wśród znaczniejszych projektów chrześcijańskich wypracowanych po Soborze Watykańskim II, w którym dostrzega głęboką świadomość, tego że tak jak nie istnieje chrześcijańska gospodarka, tak też trudno mówić o chrześcijańskiej etyce gospodarczej. Istnieją jedynie pewne *perspektywy* rzucające światło na wysiłek, jaki należy podjąć w celu przekształcenia rzeczywistości gospodarczej. Mattai uważa za słuszne podejście Vidala do funkcji, jaką etyka powinna odgrywać w obszarze ekonomii, nie tyle proponując konkretną alternatywę wobec istniejących systemów, ile wskazując na potrzebę wypełnienia funkcji krytyczno-profetycznej.

V. Gómez Mier w swym dziele *La rifondazione della morale cattolica. Il cambiamento della «matrice disciplinare» dopo il Concilio Vaticano II*²¹ odnosi się szczegółowo do dorobku naukowego Marciano Vidala, wskazując na jego znaczącą rolę w rozpowszechnianiu odnowionej teologii moralnej. Dokonuje systematycznej prezentacji podręcznika *Manuale di etica teologica*, jak też porównania dorobku Teologa Hiszpańskiego z wykładem moralnym Häringa. Podejmuje też zagadnienia etyki cywilnej u Vidala.

J. Querejazu w swej publikacji *La moral sociale y El Consilio Vaticano II. Génesis, instancias y cristalizaciones de la Teologia moral sociale postvaticana*²² syntetycznie i z dużą znajomością tematu prezentuje podręcznik *Manuale di etica teologica*, tom 3: *Morale sociale*, odnosząc się tematycznie do większości kwestii w nim zawartych. Uważa, że jako podręcznik posoborowy, stanowią punkt odniesienia, jeżeli chodzi o etykę społeczną. Wyróżnia się zagadnieniami uzasadniającymi, konstruując personalizm z politycznym pośrednictwem. Jest to etyka osoby świadomej swoich ziemskich uwarunkowań i odpowiedzialności społeczno-historycznej wraz

raczej jako rezultat różnych podejść do tej samej prawdy, zawsze trudnej do uchwycenia w całej swojej złożoności i bogactwie. W niedawnej historii Kościoła można by wskazać napięcia, jakie powstały między niektórymi teologami a Magisterium w latach pięćdziesiątych. Napięcia te zaczęły później owocować i stały się – jak przyznało samo Magisterium – jednym ze źródeł Soboru Watykańskiego II. Rzecz w tym – niezależnie już od metafory – żeby uznać konieczność pozostawienia nowym ideom czasu na stopniowe dopasowanie się do dziedzictwa doktrynalnego Kościoła, tak aby on sam z kolei otworzył się na niespodziewane bogactwa, jakie kryje w swoim wnętrzu. Magisterium roztropnie przyjmuje taką postawę i przywiązuje do niej szczególną wagę, gdyż wie, że w ten sposób osiąga się głębsze zrozumienie prawdy, która przynosi większe dobro wiernym” (tamże OR 22:2001 nr 10 s. 38).

²⁰ *Corso di morale*. Red. T. Toffi, G. Piana. Vol. 3. Koinonia. Brescia 2002 s. 419-423.

²¹ S. 397-472.

²² Vitoria 1993 s. 339-360.

z kategoriami miłości politycznej, sprawiedliwości radykalnej i zrekonstruowanego pojęcia solidarności. Charakter naukowy teologii moralnej społecznej Vidal umieszcza w dwuczłonnie etyki i teologii, osiągając poprawność etyczną poprzez respektowanie kryteriów i metod właściwych racjonalności naukowej. Wypracowuje w ten sposób etykę społeczną, zdolną do dialogu i współzawodniczenia z jakimkolwiek innym projektem czy propozycją, dostosowując tym samym dyskurs etyczny do wymogów racjonalności etyczno-społecznej.

R. Gerardi w swej książce *Storia della morale. Interpretazioni teologiche dell'esperienza cristiana. Peridi e correnti, autori e opere*²³ wskazuje na główne idee teologicznomoralne prezentowane przez Marciano Vidala. Gerardi podkreśla, że głównym zainteresowaniem Vidala jest uczynienie aktualnym moralnego przesłania chrześcijaństwa dzisiaj poprzez konstruktywny dialog o znamieniu antropologicznym. Program badawczy Profesora Redemptorysty w nowy sposób podejmuje relacje pomiędzy religią a etyką, akcentując elementy służące do zbudowania etyki w sposób szczególnie, zwróconej w stronę wymiaru cywilnego, określanej mianem etyki cywilnej. Vidal dużą wagę przywiązuje do edukacji moralnej. Wiele podjętych problemów, zdaniem Gerardiego, nie zostało jednak wystarczająco rozwiniętych i przede wszystkim jasno ze sobą powiązanych. Krytycznie też odnosi się do ogólnej konstrukcji teologii moralnej fundamentalnej Vidala, zarzucając jej, mimo osiągnięć w prezentacji poszczególnych zagadnień, brak jednolitości, koherencji i właściwego uzasadnienia.

J. Gocko w monografii *Ekonomia i moralności. Poszukiwania teologicznomoralne*²⁴ wielokrotnie przywołuje Marciano Vidala. Podręcznik *Manuale di etica teologica*, tom 3: *Morale sociale* stanowi dla niego jedno z podstawowych źródeł bibliograficznych. Autor ten podąża za Vidalowym rozumieniem eklezjalno-teologicznego wymiaru katolickiej nauki społecznej jako eklezjalnego wydarzenia, jednego z najbardziej znaczących w ostatnich dwustu latach istnienia Kościoła. Wskazuje w pierwszym rzędzie także na dzieło Teologa Hiszpańskiego, uwierzytelniane źródłami teologii moralnej, jakimi pozostają Pismo Święte, Tradycja i nauczanie społeczne Kościoła w kontekście dokonującej się po Soborze odnowy.

Vidal, tworząc projekt „wyzwolenia ludzkiej solidarności”, pragnie uzasadnić wzajemną zgodność między tym, co etycznoteologiczne i etycznospołeczne w życiu człowieka a jego zaangażowaniem w różne wymiary ludzkiej działalności i uczestnictwa w świecie. Jego propozycja ma być odpowiedzią zarówno na naglące wyzwania etyczne, jak i na wyzwania rzeczywistości.

Wymienione opracowania, które wprost odnoszą się do wypowiedzi Marciano Vidala, jak też szereg innych, które nawiązują lub jedynie poruszają tożsame z nim

²³ Bologna 2003 s. 500-501.

²⁴ Lublin 1996 s. 64, 80-82.

zagadnienia, stanowią równorzędne źródło jako krytyczno-porównawczy dyskurs teologicznomoralny. W zestawieniu z nauką społeczną Kościoła daje to syntetyczny wykład etyki społecznej. Vidal preferuje określenie „etyka teologiczna” niż „teologia moralna”, choć używa je zamiennie. Jego zdaniem teologia moralna kojarzy się tylko z nauką wewnątrz teologii i kazuistyką, natomiast etyka teologiczna jest wolna od tych zabarwień. Podążając za Teologiem Hiszpańskim, w niniejszej publikacji czyni się podobnie.

W polskojęzycznych opracowaniach teologicznomoralnych brak jest zwartych odniesień do wykładu etycznospołecznego Marciano Vidala. W nielicznych tylko tytułach znaleźć można pojedyncze wzmianki, acz istotne w swej treści, zaczerpnięte z tez Vidalowych. Są nimi głównie wypowiedzi w zakresie etycznospołecznej oceny systemów gospodarczych, które w sposób szczególny, jak już wyżej wspomniano, podejmuje w swym dorobku teologicznomoralnym Gocko. W języku polskim ukazały się dotychczas tylko cztery artykuły: *Kryzys wartości moralnych*²⁵, *Absolutna wartość osoby miejscem spotkania i zespolenia etyki świeckiej z moralnością religijną*²⁶, *Chrześcijańska wizja rodziny*²⁷ oraz *Eutanazja wyzwaniem dla sumienia*²⁸. Ponadto w Rocznikach Teologii Moralnej Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, ukazał się artykuł Marciano Vidala *Perspectivas de ética sexual cristiana*²⁹, wydany w języku hiszpańskim.

Mając na względzie wielki dorobek naukowy Teologa Moralisty, jego znaczenie dla współczesnej odnowy teologii moralnej, jak też zasadniczy brak polskich publikacji jego dzieł, wydaje się słusznym i celowym zaprezentowanie myśli teologicznomoralnej Marciano Vidala w języku polskim w wymiarze syntetycznym. Oczywiście, nie sposób jest w jednym opracowaniu ująć całości dorobku Profesora Hiszpańskiego, stąd podjęte zadanie dotyczy zagadnień ściśle związanych z etyką społeczną jako szczególnie ważną i wiodącą dla samego Vidala, także z racji tego, iż dziedzina ta wciąż jeszcze zachowuje swoisty niedosyt w polskojęzycznych naukowych rozprawach teologicznomoralnych. Solidarność z ubogimi, etyka cywilna, etyka wyzwolenia, aksjologiczna historyczno-etyczna ocena wielkich systemów gospodarczych wraz ze wskazaniem kryteriów etycznych dla systemu gospodarczego nowego społeczeństwa stanowią podejścia zagadnienia pionierskie, odkrywcze i nieocenione.

W przygotowaniu niniejszego studium posłużono się metodą analizy źródeł pod kątem ich zawartości w zakresie refleksji teologicznomoralnej, ze szczególnym

²⁵ W: *Moralność chrześcijańska*. [Pr. zb.]. „Kolekcja Communio” T. 2. Poznań-Warszawa 1987 s. 11-21

²⁶ W: Tamże s. 125-147.

²⁷ W: *Nadzieje i zagrożenia współczesnej rodziny*. Red. W. Kawecki. Kraków 1995 s. 37-53.

²⁸ W: Tamże s. 155-178.

²⁹ „Roczniki Teologii Moralnej” 56:2009 s. 25-40.

uwzględnieniem kwestii społecznych jako znaczących kategorii w obszarze poszukiwań Teologa Redemptorysty. Należy podkreślić, że nie wystarczy sama analiza tekstów, konieczną jawi się też próba przeprowadzenia ich syntezy, mająca na celu ukazanie całościowej koncepcji moralności życia społecznego w ujęciu Profesora Hiszpańskiego. Niezwykle cenna w tych badaniach okaże się również metoda historyczna i porównawcza, nieodzowna w kontekście etapów rozwoju teologii moralnej społecznej dla badawczych prac analitycznych i diagnostycznych, ufając, że Vidal w stawianych wnioskach w prawidłowy metodologicznie sposób dane te wykorzystał. W sposób istotny wyróżni się te miejsca w twórczości Teologa Moralisty, w których z wielką erudycją odnosi się on do nauki Magisterium Kościoła. Godne uwagi są także aspekty socjologiczne, które stanowiły tło dla rozważań teologiczno-moralnych. Wiele publikacji zawierało swoiste powtórzenia treści prezentowanych w *Manuale di etica teologica*, co jednak dla wierności źródłom zostanie zamieszczone w przypisach, analizując też porównawczo te treści. Pozwoli to wielokrotnie na szersze omówienie zagadnień oraz ich różnorodne zestawienie.

Punktem wyjścia dla przedstawionej koncepcji moralności życia społecznego w ujęciu M. Vidala będzie ukazanie podstawowych wyznaczników moralności życia społecznego w oparciu o zagadnienia ogólne teologii moralnej fundamentalnej z jej refleksjami społecznymi. Pierwszym istotnym kryterium będzie przedstawienie historycznego rysu moralności życia społecznego w kontekście odnowy katolickiej teologii moralnej. Dla uwyrażnienia przebiegu tego procesu przedstawiono najistotniejsze jego etapy począwszy od poszukiwań nowych modeli etyki teologicznej przed Soborem Watykańskim II, następnie poprzez odnowę etyki chrześcijańskiej, jaka została zainicjowana podczas «wydarzenia soborowego», aż po społeczną reorientację teologii moralnej, która dokonała się po roku 1965. Zwieńczeniem tych rozważań będzie zaprezentowanie etyki cywilnej jako nowego paradygmatu moralności społecznej, która jest jednocześnie wskazaną przez Vidala odpowiedzią na poszukiwanie nowych modeli społecznej etyki teologicznej.

Kolejny ważny wyznacznik moralności życia społecznego stanowią jego założenia metodologiczne. Wśród nich zwrócono uwagę na wymóg racjonalności, jakiego domaga się specyfika chrześcijańskiej etyki społecznej oraz na potrzebę korzystania w większej mierze z Objawienia, a tym samym ubiblijnienia refleksji teologiczno-moralnej. Na zakończenie rozważań poświęconych założeniom metodologicznym moralności życia społecznego w ujęciu Marciano Vidala zostaną ukazane odniesienia antropologiczne przedstawiające człowieka jako najwyższą wartość.

Pomocna w odczytaniu dalszych przesłanek konstytutywnych moralności życia społecznego stała się ponadto kategoria podstawy aksjologicznej społeczeństwa chrześcijańskiego w oparciu o prezentacje poszczególnych zasad etycznych. Omówiono tu dobro wspólne, miłość i sprawiedliwość, a także szczególnie bliskie Teologowi Hiszpańskiemu preferencyjną opcję na rzecz ubogich oraz ideę solidarności.

Refleksję poświęconą aksjologii społeczeństwa chrześcijańskiego zamyka teologicznomoralne spojrzenie na problematykę praw człowieka.

Rozważania dotyczące podstawowych wyznaczników moralności życia społecznego wprowadzą następnie do zagadnienia szczegółowego etyki społecznej rozdziału drugiego. Na tym tle zostanie też podjęta próba przybliżenia wykładu moralności społecznej według Marciano Vidala rozwiniętego wokół «centrów aksjologicznych». Konstrukcja tego wykładu opiera się na aksjologii społecznej Vidala przeprowadzonej w ślad za soborową Konstytucją duszpasterską o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, poddając teologicznomoralnej analizie zagadnienia z zakresu etyki ekonomii, etyki polityki oraz etyki kultury.

Pierwsze z wymienionych «centrów aksjologicznych» jakim jest ekonomia, otworzy przemyslenia wokół Vidalowego postulatu dialogu pomiędzy ekonomią a etyką, z zachowaniem ich pozycji autonomicznych względem siebie, ale też wzajemnej potrzeby weryfikującej. W dalszej kolejności zostanie przybliżona ocena systemów gospodarczych, zarówno liberalnego, jak i kolektywistycznego z jego etycznym błędem antropologicznym. Jako kontynuacja tej refleksji zostaną następnie wskazane Vidalowe aksjologiczne kierunki dla systemu ekonomicznego nowego społeczeństwa. W konsekwencji, tak rozpatrywane zagadnienie ekonomii otworzy równie istotne przestrzenie do rozważań moralno-społecznych, jakimi są praca i własność. Z tym wymiarem ekonomii pozostaje z kolei nierozzerwalnie związana etyka przedsiębiorczości, według której rozwój gospodarczy staje się podstawowym kryterium etycznym dla ludzkości i świata. Tę część pracy zakończy ukazanie problematyki współczesnej ekonomii na tle kryzysu i nowych wyzwań, wobec których zagrożenia życia gospodarczo-społecznego odnajdują swoją przeciwwagę i drogę wyjścia w moralnym odbudowaniu solidarności ludzkiej.

Ważnym aspektem wykładu moralności społecznej według Vidala jest także temat polityki rozważanej przez niego w trzech teologicznomoralnych perspektywach. Po pierwsze, będzie ona przedstawiona jako element życia społecznego. Następnie omówiona zostanie potrzeba moralności w polityce wraz z poszukiwaniem jej fundamentów etycznych i treści aksjologicznych w odniesieniu do społecznego nauczania Kościoła, by zamykając, pochylić się nad uwarunkowaniami etycznymi władzy politycznej.

Trzecim wymienionym przez Teologa Hiszpańskiego «centrum aksjologicznym» jego wykładu moralności jest zagadnienie kultury jako dobra wspólnego. Moralny charakter fenomenu kultury, wychodząc od jego wielowymiarowego pojęcia, zmierza do humanizacji rzeczywistości ludzkiej, jej unormowania i uspołecznienia w wymiarze etycznym. Kontynuując tę myśl, zostaną dalej zaprezentowane etyczne aspekty edukacji uwidaczniające fundamentalne prawo do edukacji oraz jego społeczno-etyczny sposób realizacji, jak również znaczenie edukacji moralnej na wszystkich jej poziomach. Kolejną problematyką wyznaczającą perspektywę kultury, która zostanie

dalej podjęta jest etyka środków komunikacji społecznej. Podkreślając jej znaczenie we współczesnym świecie, dowartościowana zostanie pozytywna rola mediów uwarunkowana zawsze odpowiedzialnością ludzką. Podsumowaniem Vidalowego wykładu moralności społecznej na temat kultury będzie próba przedstawienia jej jako społecznego środowiska integralnego rozwoju człowieka opartego na etycznych uwarunkowaniach nauki, antropologicznych aspektach sztuki, aksjologii jakości życia ludzkiego oraz wskazaniu na wagę środowiska ludzkiego, jak i całej planety. Konkludując, przyjdzie stwierdzić, iż ekonomia, polityka i kultura jako «centra aksjologiczne» stanowiące trwałą konstrukcję wykładu moralności Vidala tworzą niezwykle istotne przestrzenie ludzkie poddane etycznej odpowiedzialności człowieka.

W ostatnim rozdziale podjęto problem moralności ludzkiej w kontekście odnowy życia społecznego, dlatego też koniecznym będzie pochylenie się nad zagadnieniami szczegółowymi teologii moralnej społecznej. W pierwszym z nich poruszającym tematykę zagrożenia życia społecznego z perspektywy etycznej, zostanie przedstawiony proces formułowania etosu ludzkiego i chrześcijańskiego. Towarzyszyć temu będzie ukazanie przemian społecznych w ocenie teologicznomoralnej, problemów konfliktowości społecznej, współczesnego oblicza przemocy *napiętnowanego* etosem moralnym, a także fanatyzmu wraz z jego uwarunkowaniami społeczno-moralnymi.

Kolejny odwołuje się do etycznego projektu pokoju jako elementu odnowy życia społecznego. W rozważaniach tych zaprezentowane zostaną determinujące dla pokoju aspekty, takie jak: wojna oraz etyka pokoju, zagadnienie rozbrojenia i non-violance, a także kwestie etyczne dotyczące odmowy służby wojskowej.

W zagadnieniu zamykającym refleksję poświęconą odnowie życia, którego przedmiotem jest profetyczny wymiar moralności życia społecznego, podjęto próbę przybliżenia tematu nawracania się i społecznego urzeczywistniania dobra, dzięki któremu osoba ludzka staje się sprawiedliwa. Problem ten wyznaczy tło do szerszego omówienia znaczących kategorii moralności społecznej w jej wymiarze profetycznym, a wśród nich teologicznomoralnej kwestii globalizacji, etyki wyzwolenia, jak i nowego, wzorcowego etycznie, modelu społeczeństwa, w którym wskazuje się na sprawiedliwość i wolność, a także równość i uczestnictwo jako profetyczne zasady aksjologii społecznej.